

Historical analysis of intellectual currents and intellectual groups in the field of curriculum in Iran

Alireza Amiri¹, Ali Hosseinikhah^{۲*}, Efat Abbasi^۳, Naser Shirbagi^۴

پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۳/۲۰

دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۵/۲۷

Accepted Date: 2024/06/09

Received Date: 2023/08/18

abstract

The field of curriculum, as an epistemological field or one of the specialized fields of the field of education, was identified in 1918 with the publication of Franklin Bobitt's curriculum book. And in Iran, it was established in 1365 and at Khwarazmi University of Tehran, by accepting students in the master's degree in curriculum studies. The most important definition of curriculum is the recognition, prediction, organization and shaping of educational activities in the field of learning for students. Lexically, it is rooted in the Latin word currere, which means a racecourse or a field for running. Curriculums, like a competition field, which has a clear and defined beginning and end, require a well-defined and predefined beginning, end, and route. In general, curriculum refers to that scientific field that includes the following areas: 1- Curriculum basics 2- Curriculum engineering 3- Curriculum implementation 4- Curriculum change 5- Curriculum evaluation 6- Curriculum history 7 - Curriculum research (2019, Fathivajargah). While curriculum theory is considered an important part of curriculum from the dominant point of view of scholars in this field, it seems that many decision makers and decision makers of educational systems have ignored this importance. Even some administrators have institutionalized this misconception that curriculum theory has nothing to do with their daily decisions (Glatthorn, 2005). (۱۹۹۲) admitted that the history of the field of curriculum has been neglected and most of the history of education has been considered. This (historical poverty) has led to theoretical poverty in the field of curriculum. History educates today's people, and today's people create tomorrow's history. In fact, today's people are indebted to yesterday's history and responsible for tomorrow's history, and for this reason, history is one of the most appropriate means of guiding and educating people (Bjorklund & Sandahl, 2023). An important point is that few historical researches have been done in the field of curriculum studies in Iran, and they have mainly focused on curriculum planning in the field of education and training, and have paid less attention to the field of curriculum studies itself. As an example of curriculum architecture research in Iran,

1.Ph.D. Studen in Curriculum, Kharazmi University, Tehran, Iran.

2 .Assistant Professor of Curriculum, Kharazmi University, Tehran, Iran.

3 .Associate Professor of Curriculum, Kharazmi University, Tehran, Iran.

4 .Professor of Educational Management, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.

the result of Mosapor et al (2015) and Khoshi at al (2019) research, although it was very comprehensive, but it was in the field of education and paid less attention to curriculum as an academic discipline. In fact, one of the most important topics related to the field of curriculum is to examine the process of formation of intellectual groups and trends in the field of curriculum in Iran. Intellectual groups and intellectual currents in this research refer to those who base their work on a specific procedure and point of view and conduct research and authoring based on the same. On the other hand, examining the developments and the historical course of curriculum streams and groups is a necessity that many countries, including Iran, have realized its importance for a long time, but have paid less attention to it from a research and historical perspective. These few lines show the necessity of doing research in this field. Based on the purpose of the research, the researcher sought to discover the currents of curriculum studies in Iran. In order to achieve the results, he has acted in the way mentioned in the following research.

The aim of the article was to study the formation process of intellectual groups and currents of curriculum studies in Iran.

A qualitative research project that uses two library methods (studying documents) and qualitative analysis (inductive). The statistical field has been used in the library method, documents related to the field, and using the tool of data extraction and the resource extraction questionnaire. The statistical field in the second method was experts and university professors in the field of curriculum studies in Iran, who were selected using the snowball sampling method, and data were collected using semi-structured interviews. The number of samples until saturation was 15 people. Then, the data was coded using thematic analysis method and finally the analysis was done using the Claizari method. The validity and reliability of the research was checked and confirmed based on reliability, transferability, generality and verifiability of the indicators.

The obtained results show that the most important currents and intellectual groups after the formation of curriculum studies in Iran, respectively: classical, cognitive process, intellectual practice, comparative studies, new technology, neo-realism, methods It has been new, localization and modernization.

Keywords: curriculum, qualitative content analysis

واکاوی تاریخی جریان‌ها و گروه‌های فکری رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی در ایران

علیرضا امیری^۱، علی حسینی خواه^۲، عفت عباسی^۳، ناصر شیربگی^۴

چکیده

هدف اصلی مقاله؛ مطالعه‌ی روند شکل‌گیری گروه‌های فکری و جریان‌های مطالعات برنامه‌درسی در ایران بوده‌است. **روش:** طرح پژوهشی این مقاله چند روشی و با محوریت کیفی است که از دو روش کتابخانه‌ای^۵ (مطالعه اسناد) و تحلیل محتوای کیفی^۶ (استقرایی^۷) استفاده شده‌است. میدان آماری در روش کتابخانه‌ای، اسناد مربوط به رشته و از ابزار فیش برداری و پرسشنامه استخراج منابع بهره‌برده شده‌است. میدان آماری در روش دوم خبرگان و اساتید دانشگاه در رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی ایران بوده که با استفاده از روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی انتخاب، و با استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختار مند داده‌ها گردآوری شد. تعداد نمونه‌ها تا حد اشباع ۱۵ نفر بود. سپس، با استفاده از روش تحلیل مضمون داده‌ها کدگذاری و در نهایت تجزیه و تحلیل با استفاده از روش کلایزری انجام شد. اعتبار و روایی پژوهش بر اساس قابلیت اعتماد و اطمینان‌پذیری، قابلیت انتقال و عمومیت و تاییدپذیری شاخص‌ها، بررسی و تأیید گردید.

نتایج: نتایج به دست آمده نشان دهنده این است که مهم‌ترین جریان و گروه‌های فکری بعد از شکل‌گیری رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی در ایران، به ترتیب: کلاسیک، فرایند‌شناختی، عمل‌فکرانه، مطالعات تطبیقی، فناوری نوین، نو فهم‌گرایی، روش‌های نوین، بومی‌سازی و نوبسترسازی بوده‌است.

کلیدواژه: مطالعات برنامه‌درسی، تحلیل محتوای کیفی

Email:h.ali@khu.ac.ir

^۱ . دانشجوی دکتری رشته برنامه‌ریزی درسی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

^۲ . استادیار مطالعات برنامه‌درسی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران (نویسنده مسئول):

^۳ . دانشیار مطالعات برنامه‌درسی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

^۴ . استاد مدیریت آموزشی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.

^۵ . Library research

^۶ . Qualitative content analysis research method

^۷ . Conventionat Content Analysis

مقدمه

رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی^۱، به عنوان یک قلمرو معرفتی یا یکی از حوزه‌های تخصصی قلمرو تعلیم و تربیت در سال ۱۹۱۸، با چاپ کتاب برنامه‌درسی Franklin Bobitt هویت یافت و به رسمیت شناخته شد. دومین اثری که در حوزه مطالعات برنامه‌درسی انتشار یافت «ساخت برنامه‌درسی» نام داشت که توسط charters به رشته تحریر درآمد. اما به منزله یک رشته علمی برخوردار از هویت و منزلت دانشگاهی (آکادمیک)، نخستین گروه مطالعات برنامه‌درسی در سال ۱۹۳۷ در دانشکده تربیت‌معلم دانشگاه کلمبیا (نیویورک) تشکیل شده است (fathivajargah, 2021). از این رو، رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی را باید رشته-ای جوان به شمار آورد که اکنون در حال گذر از مراحل تکوین و تکامل خویش است. رشته مطالعات-برنامه‌درسی در ایران نیز در سال ۱۳۶۵ با پذیرش دانشجوی رشته برنامه‌ریزی‌درسی در مقطع ارشد و در دانشگاه خوارزمی تهران شکل گرفت.

لازم به ذکر است که واژه‌هایی چون برنامه‌ریزی‌درسی، برنامه‌درسی و مطالعات برنامه‌درسی تا حدودی به یک مفهوم اشاره دارد؛ اما اصطلاح مناسب و به روز، عنوان مطالعات برنامه‌درسی^۲ می‌باشد که جامعیت داشته و سایر واژه‌ها را نیز در برمی‌گیرد (fathivajargah, 2022). تلقی برنامه‌درسی به عنوان درک و فهم (مطالعات برنامه‌درسی) زمینه‌ای را فراهم می‌کند که مریدان نسبت به آن چه که در حوزه تعلیم و تربیت دست‌یافتنی است، آگاهی بیشتری پیدا کند (mehrmohamadi, 2019). مطالعات برنامه‌درسی به شناخت، پیش‌بینی، سازماندهی و شکل دادن فعالیت‌های آموزشی و پرورشی در حیطه یادگیری یادگیرندگان، گفته می‌شود. برنامه‌ریزی‌درسی را می‌توان شاخه‌ای از مطالعات برنامه‌درسی دانست که به «تدوین، اجرا و ارزشیابی» برنامه‌درسی می‌پردازد (karim&malaki, 2019).

اصطلاح برنامه‌درسی از نظر لغت‌شناسی، ریشه در واژه لاتین currere دارد که به معنای میدان مسابقه یا میدانی برای دویدن اشاره دارد. برنامه‌های درسی هم‌چون میدان مسابقه که آغاز و پایان مشخص و تعریف شده دارد مستلزم آغاز، پایان و مسیر کاملاً مشخص و از پیش تعریف شده است. (mehrmohamad, 2019). رشته مطالعات برنامه‌درسی در دانشگاه‌های ایران در دو مقطع، کارشناسی‌ارشد و دکتری ایجاد شده است. که هدف آن، تربیت متخصصانی است که قادر باشند با توجه به تغییرات نظام آموزشی و ضرورت‌های موجود، اصلاحات و تغییرات مناسبی در برنامه‌ریزی‌درسی مقاطع مختلف ایجاد نمایند. به طور کلی مطالعات برنامه‌درسی به آن حوزه علمی اشاره دارد که مشتمل بر قلمروهای زیر است: ۱- مبانی برنامه‌درسی ۲- مهندسی برنامه‌درسی ۳- اجرای برنامه‌درسی ۴- تغییر برنامه‌درسی ۵- ارزشیابی برنامه‌درسی ۶- تاریخ برنامه‌درسی ۷- تحقیق در برنامه‌درسی (fathivajargah, 2019). با توجه به موضوع پژوهش و روش آن، پژوهش‌گر به قلمرو تاریخ برنامه‌درسی بیشتر پرداخته است. رشته‌ی مطالعات برنامه-درسی در آمریکا متولد شد و سپس در آمریکای شمالی به حیات خود ادامه داد اما در کشورهای دیگر

¹ Curriculum

^۲ پژوهشگر مقاله حاضر از این اصطلاح استفاده نموده است.

³ . Curriculum history

علی‌رغم داشتن تاریخچه نسبتاً طولانی، نتوانستند نظریه‌های خود را در یک مسیر تاریخی نشان دهند؛ به همین دلیل اغلب نظریه‌ها در آمریکا شکل گرفته و توسعه یافتند اما به طور کلی تا پایان دهه ۱۹۹۰ رشته مطالعات برنامه‌درسی به یک رشته جهانی تبدیل شد (harris&kopsey-blake,2023).

Hunkins&erneshtayn (2009) تاکید می‌کنند که توسعه مطالعات برنامه‌درسی هم در برگیرنده نحوه برنامه‌ریزی، اجرا و ارزشیابی برنامه‌درسی و هم شامل افراد، فرایندها و رویه‌های مربوطه است. از لحاظ ساختاری، تاریخ برنامه‌درسی زیر مجموعه تاریخ تعلیم و تربیت است که شامل تاریخ عقاید تربیتی و تاریخ نظام‌ها و موسسات تربیتی است. پاینار دوران‌های برنامه‌درسی را به دو دوره عمده یا دو موج تقسیم می‌کند. این دو موج شامل سنت‌گرایان^۱ و نوفهم‌گرایان^۲ است. سنت‌گرایان به پیشگامانی اطلاق می‌شوند که برای نخستین بار رشته را به عنوان یک فن (برنامه‌ریزی درسی) مطرح ساختند از جمله این افراد بابیت و تایلر بودند و نوفهم‌گرایان کسانی بودند که مفاهیم اساسی برنامه‌درسی را مورد نقد و بازبینی قرار دادند. هویت‌های جدید رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی یعنی سیاسی، فمینیستی، هنری، عرفانی، زیست‌محیطی، تاریخی و نژادی حاصل تلاش این دسته از افراد است که پاینار، ژيرو، اپل و نل نودینگز و امثالهم از این گروه می‌باشند (fathivajargah,2020).

بسیاری از صاحب‌نظران این حوزه، از حاکمیت روح غیر تاریخی بر حوزه مطالعات برنامه‌درسی اذعان دارند. حوزه تاریخ مطالعات برنامه‌درسی (SSCH) در سال ۱۹۷۷ که بنا بر شواهد موجود، با جدیت، احساس و پشتکار ternner و جمعی دیگر از متخصصان تعلیم و تربیت پا به عرصه وجود گذاشته، یکی از قلمروهای نسبتاً جدید در حوزه مطالعات برنامه‌درسی است. این قلمرو از نظر تخصصی عملاً از دهه ۱۹۷۰ مورد توجه ویژه قرار گرفت. سهم جامعه علمی ایران در خلق منابع این حوزه در سال‌های گذشته، چندان امیدوار کننده نبوده است (mehrmoahadi&et al, 2022). همین چند سطر ضرورت انجام پژوهش در این زمینه را نمایان می‌سازد. از نظر Hamayer (1987) به دلیل فقدان مطالعات تطبیقی و مطالعات برنامه‌درسی بین‌فرهنگی، مطالعات برنامه‌درسی در بخش‌هایی از مدیترانه، آفریقا و ژاپن به قدر کافی توجهات بین‌المللی را جلب نکرده است. بر همین اساس لزوم توجه به بین‌المللی کردن رشته مطالعات برنامه‌درسی مورد توجه دانشمندهایی از جمله پاینار و گاف، در اواخر دهه ۹۰ میلادی قرار گرفت (eizadi&at al, 2021). keliebard (1992) اذعان داشت که تاریخ رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی مورد غفلت واقع گشته و بیشتر تاریخ آموزش و پرورش مورد توجه بوده است این امر (فقر تاریخی) منجر به فقر نظری در رشته مطالعات برنامه‌درسی شده است (bjorklund & sandahl,2023). مقاومت‌هایی که در برابر رویکرد جدید به برنامه‌درسی از سوی بعضی از صاحب‌نظران تعلیم و تربیت در ایران می‌شود این پرسش را به ذهن وارد می‌کند که دلیل چنین مقاومت‌هایی در مقابل رویکردهای جدید برنامه‌درسی، چیست؟! پاسخ به این پرسش اهمیت مطالعه پژوهش‌های تاریخی در برنامه‌درسی را در ایران دو چندان می‌سازد. یکی از محدودیت‌های برنامه‌درسی به مهاجوریت بحث تاریخ در حوزه برنامه‌درسی باز می‌گردد و این حوزه از حاکمیت روح غیر تاریخی

1. Traditionalists

2. Reconceptualism

رنج می‌برد (kiaei&jamali,2018). رشته مطالعات‌برنامه‌درسی از همان سال‌های آغازین در این قرن، از تاریخ خود غفلت ورزیده‌است. از زمانی که تجربه‌گراهای آموزشی (روانشناسی) رو به رشد نهاد، برنامه‌درسی به مصابه حوزه تخصصی مستقل و جدا در اقدام‌های آموزشی مطرح شد. این رشته هنوز هم بر توصیف و تجربه‌کردن مسائل مطرح کنونی تاکید بیشتری دارد تا توجه به گذشته و اعتبار دادن به آن (mehemohamadi,2020). fathivajargah (2022) اعتقاد بر این دارد که مقاومت‌هایی که در برابر رویکرد جدید به برنامه‌درسی از سوی بعضی صاحب‌نظران وجود دارد به دلیل فقدان مطالعه‌پیشینه تاریخی آن است. دکتر فتحی‌واجارگاه، رویکرد برنامه‌درسی در ایران پس از دوره اسلام را به سه دسته تقسیم نموده‌است شامل برنامه‌درسی به عنوان سند، برنامه‌درسی تجربی و برنامه‌درسی معرفتی یا دانشگاهی. ایشان پژوهش‌های صورت گرفته در رویکرد معرفتی را خیلی کم دانسته‌است. و اذعان دارد پژوهش‌های این قلمرو ضروری است. بی‌اعتقادی به تاریخ‌گرایی در این رشته سبب شد تا نیاز به تدوین تاریخ برنامه‌درسی خود آگاه، مشروعیت یافته و جلب توجه نماید (kelibard&bellak,1969).

نکته حائز اهمیت این‌که پژوهش‌های تاریخی اندکی در زمینه مطالعات‌برنامه‌درسی در ایران صورت‌گرفته و آن هم عمدتاً به برنامه‌ریزی درسی در حوزه تعلیم‌وتربیت و آموزش‌وپرورش پرداخته و کمتر به خود رشته مطالعات‌برنامه‌درسی توجه داشته‌اند. به عنوان نمونه پژوهش معماری برنامه‌درسی در ایران، حاصل پژوهش mosapor&at al (2015) و khoshi at al (2019) با اینکه جامع بوده‌است اما در حوزه آموزش‌وپرورش بوده و به مطالعات‌برنامه‌درسی به عنوان رشته‌ی دانشگاهی، کمتر توجه کرده‌است. نمونه پیشینه دیگر در راستای پژوهش حاضر، پژوهش دکتر مصطفی قادری و دکتر حسن ملکی (۱۴۰۲) است که در کتاب خود به اسم سیر تاریخی نظریه‌های برنامه‌درسی به این مطلب اشاره دارد که تاریخ آموزش برنامه‌ریزی درسی در جهان، به عنوان یک رشته‌ی مطالعاتی، به سختی به یک قرن می‌رسد. اما زمینه‌های آن در قرن نوزدهم شکل گرفت.

پژوهش دیگر، سید مهدی کیایی جمالی و همکاران (1397) با عنوان سیر تحول برنامه‌های درسی در نظام آموزش عالی ایران به این نتیجه رسیدند که برنامه‌درسی در نظام آموزش عالی تاکنون جهت‌گیری‌های متفاوتی را پشت سر گذاشته‌است. تجربه‌ایی که از دوره‌های برنامه‌ریزی درسی دانشگاهی قبل و بعد از انقلاب اسلامی حاصل می‌شود گذار از نظام برنامه‌ریزی درسی نسبتاً مستقل در دوره قبل از انقلاب به نظام متمرکز افراطی بعد از انقلاب و در دوران فرهنگی-مذهبی و تمرکزگرایی و سرانجام به سمت واگذاری اختیارات نسبی برنامه‌درسی در دوره تمرکززدایی می‌باشد. در سال ۱۸۶۰ هجرت اسپنسر مقاله‌ای با عنوان «چه دانشی ارزشمندتر است؟» نوشت آن دانشی که به کار آید. با توجه به مباحث ذکر شده، انجام پژوهش‌های جامع و علمی پیرامون خود رشته لازم، و بررسی روندها و چالش‌های آن می‌تواند از اهمیت و ضرورت بسزایی برخوردار باشد. در واقع یکی از مهم‌ترین مباحث مربوط به رشته‌ی مطالعات‌برنامه‌درسی، بررسی روند شکل‌گیری گروه‌های فکری و جریان‌های رشته‌ی مطالعات‌برنامه‌درسی در ایران است. گروه‌های فکری و جریان‌های فکری در این پژوهش دلالت به کسانی دارد که یک رویه خاص و دیدگاه خاص را اساس کار خود قرار داده و بر مبنای همان، اقدام به پژوهش و تالیف و ... نموده‌است. لذا مقاله حاضر قادر

خواهد بود برخی زوایای مربوط به تحولات رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی در ایران را نمایان، و با پی بردن به سرچشمه‌ها و خرد ورزان این عرصه؛ وضعیت گذشته و حال رشته را مشخص، و به پیش بینی آینده‌ی این رشته کمک نماید.

روش تحقیق

رویکرد و راهبرد: این پژوهش با هدف بررسی جریان‌ها (گروه‌های فکری) رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی در ایران انجام شد. با توجه به ماهیت موضوع که کیفی است در این پژوهش از دو روش کتابخانه‌ای (بررسی اسناد) و روش تحلیل محتوای کیفی (از نوع استقرایی) بهره برده شده است. این پژوهش، کاربردی می‌باشد. در واقع نتایج حاصل از پژوهش قابل بکارگیری در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری؛ دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی و وزارت آموزش و پرورش کشور می‌باشد.

میدان تحقیق در روش کتابخانه‌ای (بررسی اسناد)

به منظور گردآوری داده‌ها در روش کتابخانه‌ای منابع دست اولی چون کتاب‌ها، نشریه‌ها، مصوبه‌ها، آیین نامه‌ها، صورت‌جلسات، گزارش کمیته‌ها و برنامه‌های بازنگری شده مدون به دست آمده از وزارت علوم، تحقیقات به عمل آمده است. که از ابزار فیش‌برداری و پرسشنامه محقق ساخته، استخراج اطلاعات استفاده گردیده است.

میدان تحقیق و نمونه‌گیری و ابزار مورد استفاده در روش تحلیل محتوای کیفی

جامعه آماری این پژوهش شامل خبرگان و اساتید دانشگاه با تجربه پژوهشی و اجرایی در زمینه مطالعات - برنامه‌درسی در ایران می‌باشند. با توجه به موضوع پژوهش، از روش نمونه‌گیری گلوله برفی^۱ استفاده گردید. ابتدا به نمونه اول در دانشگاه خوارزمی رجوع کرده سپس ایشان نمونه‌های بعدی که اطلاعات کافی در زمینه موضوع پژوهش داشت را معرفی، و این عمل تا نمونه آخر (مصاحبه شونده ۱۵) که منجر به اشباع نظری شد، ادامه یافت. ابزار مورد استفاده، مصاحبه نیمه ساختار یافته بود. که سوالات مصاحبه با استفاده از از گویه‌های پژوهش‌های پیشین در این زمینه و همچنین نظرات اساتید محترم راهنما و مشاور استخراج گردید. اعتبار^۲ (روایی) آن، هم صوری و هم محتوایی، با نظر اساتید راهنما و مشاور، و همچنین صاحب‌نظران دیگر (اعضای هیئت علمی دانشگاه خوارزمی) که خود از شرکت‌کننده‌های پژوهش بوده‌اند، انجام شده است. و اطمینان‌پذیری^۳ (پایایی) آن نیز از طریق یادداشت‌برداری دقیق سر صحنه، ضبط صوت با کیفیت، آوانگاری نکات، یادداشت مکث‌ها و جزییات، کد گذاری ناشناس به کمک کد گذاری که جز تیم پژوهش نبود و در نهایت آنالیز داده‌ها به کمک افراد ناشناس که اثری در تحلیل داده‌ها نداشتند صورت گرفت. تجزیه و تحلیل داده‌ها با توجه به ماهیت کیفی اطلاعات به دست آمده از مصاحبه و استخراج مفاهیم مشابه در آن‌ها با روش کدگذاری داده‌های کیفی به شیوه کلایزی^۴ انجام شد. در این فرآیند به هر

1. Snowball sampling

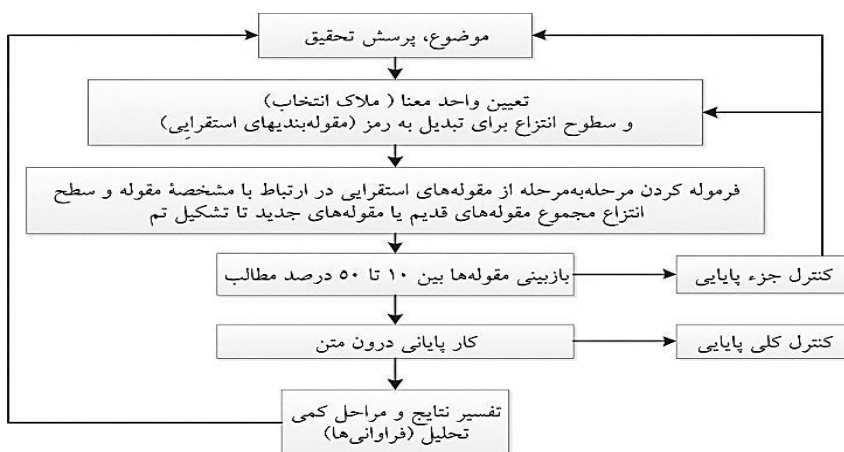
2. Validity

3. reliability

4. Colaizzi

پروتکل مراجعه و جملات و عباراتی که مستقیماً به پدیده مورد مطالعه مرتبط بود استخراج گردید. در واقع، بعد از مطالعه هر مصاحبه، بخش‌هایی که با توجه به اهداف تحقیق می‌تواند به عنوان کد اولیه در نظر گرفته شود مشخص و به عنوان نکات کلیدی و کدهای روند شکل‌گیری و سیر تاریخی گروه‌های فکری، جریان‌ها و جنبش‌های مطالعات برنامه‌درسی در ایران انتخاب شد. در ادامه، مفاهیم اولیه مشترک در طبقه‌ای بالاتر در قالب مولفه‌ها، مقولات طبقه‌بندی می‌شوند و در نهایت مؤلفه‌های شناسایی شده در دسته‌های کلی‌تر ابعاد یا مضامین قرار گرفت. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار Maxqda نسخه 91 کدگذاری و تحلیل شد. که روش تحقیق در نمودار زیر مشخص می‌باشد.

نمودار شماره (۱) - روش انجام تحلیل محتوای کیفی

یافته‌های پژوهش

با توجه به هدف پژوهش، در این بخش به تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش پرداخته شده‌است. قبل از تجزیه و تحلیل یافته‌های به‌دست آمده، اطلاعات جمعیت شناختی مصاحبه شونده‌گان گزارش می‌شود. با توجه به کدگذاری‌های به عمل آمده از روایت‌های مصاحبه شونده‌گان، محقق به این نتیجه رسید که " روند شکل‌گیری گروه‌های فکری و جریان‌های رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی در ایران " به عنوان متغیری چند وجهی مطرح است که عوامل متعدد دیگری در آن اثر گذارند.

جدول ۲. مشخصات مصاحبه شونده‌گان

A1	خوارزمی تهران	استادیار گروه برنامه‌درسی	دکتری برنامه‌ریزی درسی
A2	خوارزمی تهران	دانشیار- گروه برنامه‌درسی	دکتری برنامه‌ریزی درسی

A3	خوارزمی تهران	استادیار - گروه برنامه درسی	دکتری برنامه ریزی درسی
A4	تربیت مدرس	استاد - گروه برنامه درسی	دکتری برنامه ریزی درسی
A5	تهران	استادیار - گروه برنامه درسی	دکتری برنامه ریزی آموزشی
A6	علامه طباطبایی	استادیار - گروه برنامه درسی	دکتری برنامه ریزی درسی
A7	خوارزمی تهران	استادیار - گروه برنامه درسی	دکتری برنامه ریزی درسی
A8	شهید رجایی	استاد - گروه برنامه درسی	دکتری برنامه ریزی درسی
A9	علامه طباطبایی	دانشیار - گروه برنامه درسی	دکتری برنامه ریزی درسی
A10	الزهرا	دانشیار - گروه برنامه درسی	دکتری برنامه ریزی درسی
A11	خوارزمی تهران	دانشیار - گروه برنامه درسی	دکتری برنامه ریزی درسی
A12	شهید بهشتی	استاد - گروه برنامه درسی	دکتری برنامه ریزی درسی
A13	شهید رجایی	دانشیار - گروه برنامه درسی	دکتری برنامه ریزی درسی
A14	شهید بهشتی	استادیار - گروه برنامه درسی	دکتری برنامه ریزی درسی
A15	علامه طباطبایی	استاد - گروه برنامه درسی	دکتری برنامه ریزی درسی

همانطور که از شکل شماره (۲) مشخص است، شرکت کنندگان در این مصاحبه از دانشگاه‌های خوارزمی، علامه طباطبایی، شهید بهشتی، تربیت مدرس، شهید رجایی، الزهرا و دانشگاه تهران بوده‌است.

یافته‌های تحقیق

در ابتدا محتوای متن مصاحبه‌ها تجزیه و تحلیل شد. یعنی در گام نخست، کدهای باز اولیه به صورت دستی از متن مصاحبه‌ها استخراج و سپس کدهای اولیه مورد بازنگری قرار گرفته و در نهایت در چارچوب کدگذاری سه مرحله‌ای طبقه‌بندی شدند. در این بخش با توجه به تحلیل و کدگذاری مصاحبه‌ها به سوال مطرح شده در پژوهش پاسخ داده شده‌است.

○ سیر تاریخ شکل‌گیری گروه‌های فکری و جریان‌ها مطالعات برنامه درسی در ایران چگونه بوده است؟

جدول ۳- نمونه کدگذاری متن مصاحبه‌ها

مصاحبه	متن گفتارها	کد های باز	باز نگری کد ها
م ۱-۳	یکی دیگر از جریان‌هایی که تأثیرات خوبی بر رشته مطالعات برنامه درسی داشت شواب بود که	شواب	عمل فکورانه

		عمل‌گرایی را وارد رشته مطالعات برنامه‌درسی نمود.	
جریان کلاسیک	کلاسیک و عمدتاً تایلری	اول‌جریانی که در ایران شکل‌گرفت بر اساس ترجمه آثار کلاسیک و عمدتاً تایلری در ایران بود.	۲-۳م
جریان فرایند‌شناختی	زیبایی‌شناختی	به عقیده من یکی از جریان‌های اولیه بعد از جریان تایلری جریان زیبایی‌شناختی بود که به همت دکتر مهر محمدی شکل‌گرفت.	۳-۳م
نوبستر‌سازی	چندبستر‌سازی	در حال حاضر بیشترین واژه‌ای که به گوش می‌رسد واژه‌ای است که از دانشگاه شهید بهشتی و با سخنرانی‌های دکتر فتاحی شکل‌گرفته است و چندبستر‌سازی است.	۴-۳م
فناوری‌های نوین	رشد فناوری‌ها و تکنولوژی‌های جدید	قطعا در رشته ما هم مانند دیگر رشته‌ها، رشد فناوری‌ها و تکنولوژی‌های جدید، باعث تحولات و تغییراتی شده که جریان‌هایی را شکل داد. این جریان یعنی عنصر تکنولوژی در آثار عطاران و خامسان مشهود است.	۵-۳

در این پژوهش از «عبارت» به عنوان کد استفاده گردیده‌است. کد معمولاً واژه یا عبارت کوتاهی است که به صورت نمادین بیان‌گر ویژگی برجسته و فشرده که یادآور بخشی از یافته‌های زبانی یا دیداری است (Asaadi et al., 2023). حوزه مطالعات برنامه‌درسی با عمری بیش از یک قرن و البته شاید با نصف همین میزان در ایران، حوزه‌ای جوان است. رشد روزافزون مجلات تخصصی، شکل‌گیری انجمن‌های علمی تخصصی مطالعات برنامه‌درسی، بین‌المللی، منطقه‌ای و ملی و البته رشد روزافزون برنامه‌های دوره‌های تحصیلات تکمیلی و بالا رفتن شمار دانش‌آموختگان این رشته در ایران به‌طور اخص، چهره‌ای متفاوت به این حوزه معرفتی داده‌است. ابتدا داده‌های استخراج‌شده از تعدادی از مصاحبه‌شونده‌ها در زمینه سوال پژوهش آورده شده‌است سپس در چند پاراگراف و جدول سیر تحول جریان‌ها و گروه‌های فکری رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی، آورده شده‌است.

«گروه‌های فکری و جریان‌های فکری در ایران سرچشمه در نظریه‌ها، جریان‌های فکری و جنبش‌های عمدتاً آمریکایی دارد و خصوصاً در اوایل شکل‌گیری رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی در ایران در سال ۶۵، بیشتر نظریه‌های سنتی و کلاسیک برنامه‌درسی که در کارهای تایلر و تابا و ... مشاهده می‌شد دیده‌شده‌است». A14

«از نظر شخصیت‌های خارجی هنوز دیدگاه‌های فنی و تکنیکی تایلری و سیلور و الکساندر و تاحدودی دیدگاه‌های عملی شواب و دیدگاه‌های زیبایی‌شناسانه و فرهنگی آیزنر بیشترین تاثیر را در میان اساتید ایرانی داشته‌است» A6
 «طبیعتاً من هم در این رشته از نظریه‌های خارجی استفاده کرده‌ام مانند دیدگاه‌های کلاسیک و فنی و از طرفی با شاگردی دکتر مهر محمدی از نظریه‌های زیبایی‌شناختی و هنری هم بهره برده‌ام». A2

«در هر جریان چهره‌های شاخصی دیده می‌شود که آن‌ها را می‌توان به عنوان سرمنشأ آن جریان‌ها نامید. به عنوان مثال وقتی اسم زیبایی‌شناختی می‌آید ناخودآگاه نام آیزنر و مهرمحمدی به ذهن خطور می‌کند یعنی در ایران واژه زیبایی‌شناختی با دکتر مهرمحمدی عجین است». A8

«در ایران از یک زمانی به بعد توجه به بافت ایرانی مذهبی شکل گرفت و خیلی از پژوهش‌گران سعی داشته که بر اساس بافت کشور پژوهش‌های خود را انجام دهند اما این امر در کار پژوهش‌گرانی چون دکتر ملکی پررنگ‌تر بوده‌است و توجه ایشان به این مساله از اول نمایان تر بوده‌است». A15

در این قسمت از پژوهش، پژوهش‌گر، با ذکر مبدا به جریان‌ها و گروه‌های فکری رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی در ایران ورود کرده‌است. قبل از این که رشته‌ای با عنوان مطالعات برنامه‌درسی در ایران، شکل گیرد ابتدا صاحب‌نظرانی زمینه‌های ایجاد رشته را فراهم کرده‌اند، این صاحب‌نظران با چاپ کتاب و یا ترجمه مقاله‌هایی مرتبط با برنامه‌ریزی‌درسی، زمینه‌آشنایی با رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی را فراهم نمودند. افرادی هم چون دکتر علی شریعتمداری، دکتر تقی پور ظهیر، دکتر فریده مشایخ از بنیانگذاران رشته مطالعات برنامه‌درسی در ایران بوده‌اند. لازم به ذکر است که با توجه به روند پژوهش، در ادامه به شخصیت‌ها و تالیفات پرداخته شده است. به دنبال شناخت کلی و آشنایی با اصول و قواعد و عناصر برنامه‌ریزی درسی که در اثر تلاش‌های اولیه و ترجمه آثار خارجی برنامه‌درسی شکل گرفته بود، بنا بر ضرورت و نیاز در سال ۱۳۶۵ با درخواست سازمان پژوهش و پرورش، دانشسرای عالی (دانشگاه خوارزمی فعلی)، مسولیت تربیت نیروی انسانی در حوزه برنامه‌درسی را بر عهده گرفت. و این دانشگاه با پذیرش دانشجوی رشته مطالعات برنامه‌درسی در مقطع ارشد، بانی تاسیس رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی در ایران، گشت. در ادامه و در سال ۱۳۶۷ دانشگاه علامه طباطبایی تهران نیز مسولیت تربیت نیروی انسانی آموزش‌دیده‌ی برنامه‌ریزی‌درسی، جهت گسیل به آموزش و پرورش را به عهده گرفت. بعد از شکل‌گیری رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی، این حوزه جهش قابل ملاحظه‌ای را به خود دید و پژوهش‌ها و کتاب‌های ترجمه‌ای و تالیفی

فراوانی (نسبت به گذشته) صورت گرفت. نهال نوپای رشته در ابتدا صرفاً به آموزش اصول و مبانی رشته که از ترجمه کتاب‌های کلاسیک رشته نشأت گرفته بود، پرداخت. ورود فیلد‌های جدید و شخصیت‌های نوظهور، در حوزه‌ی مطالعات برنامه‌درسی، سر آغاز رشد رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی، گردید که در ادامه به آن‌ها اشاره خواهد شد. همان‌طور از نمونه مصاحبه‌ها مشخص است، سیر فکری گروه‌های فکری و جریان‌ها و جنبش‌های فکری در ایران، ابتدا ترجمه آثار کلاسیک و سنتی برنامه‌درسی در ایران بوده و پژوهش‌گران داخلی، بیش‌تر پیگیر موضوعاتی بوده‌اند که با عنوان مهندسی برنامه‌درسی (طراحی، ساخت و اجرای برنامه‌درسی) شناخته شده بود.

فعالیت‌های نظریه‌پردازانی هم‌چون تایلر، بیوشامپ و... کتاب‌های قدیمی رشته مطالعات برنامه‌درسی این نکته را به خوبی نشان می‌دهد، کتاب‌هایی هم‌چون اصول اساسی برنامه‌ریزی درسی تالیف، مسعود رضوی در سال ۱۳۴۰ و کتاب اصول برنامه‌ریزی درسی تایلر، تالیف دکتر پورظهیر و کتاب برنامه‌ریزی درسی الف لوی ترجمه فریده مشایخ در سال ۱۳۶۲ و ... نشان‌دهنده این جریان بوده است. بعد از شکل‌گیری رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی دانشگاهی در سال ۱۳۶۵ اساتید کماکان اصول اساسی برنامه‌ریزی درسی و آموزش کتاب‌های ترجمه‌ای که بیشتر دیدگاه‌های سنتی برنامه‌ریزی درسی را در خود داشتند، را به دانشجویان ارائه دادند.

این دوره‌های آغازین رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی را می‌توان با عنوان برنامه‌ریزی درسی نام نهاد. دومین جریان فکری که در ایران بعد از جریان کلاسیک پا به عرصه وجود نهاد، جریان فرایندشناختی و زیبایی‌شناختی است که به صورت برجسته از دانشگاه تربیت مدرس و با همت دکتر مهر محمدی شکل گرفت، این جریان به هیچ عنوان به گستردگی جریان کلاسیک در برنامه‌درسی نبود اما یک جریان نو در رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی محسوب می‌شده است که بعد انسان‌گرایانه و هنری و تکثرگرایانه را به رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی افزودند و همین امر منجر به توسعه رشته در آن زمان گردید. یکی از مهمترین نظریه‌هایی که اساتید مطرح این رشته در تالیف و تدریس خود استفاده می‌نمایند، نظریه‌های زیبایی‌شناختی می‌باشد. دکتر محمود مهرمحمدی جهت این امر علایق و آثار صاحب‌نظر برجسته‌ی حوزه مطالعات برنامه‌درسی در این زمینه، یعنی الیوت آیزنر را در ایران ارائه و گسترش داد. لازم به ذکر است که اکثر شاگردان دکتر مهر محمدی در کنار علایق و پژوهش‌های خویش، به وضوح علایق تکثرگرایانه و زیبایی‌شناسانه را در فعالیت‌های خود دنبال کرده‌اند. دکتر عابدی، دکتر حسن ملکی، دکتر علیرضا عصار، دکتر فتحی واجارگاه، دکتر صادقی، دکتر قادری، دکتر حسینی خواه، دکتر نیکنام، دکتر کیان و سایرین نمونه‌های بارز این جریان هستند.

لازم به ذکر است که ورود بعد زیبایی‌شناسی و تکثرگرایانه نیز خود با ترجمه منابع خارجی در ایران گسترش پیدا کرده است. سیر تحول رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی در ایران، نشان می‌دهد که بعد از اضافه شدن بعد انسان‌گرایانه، خلع دیگری در این حوزه، نمایان شد این بعد عملگرایی در برنامه‌درسی بود. بعد

عملی موجب ترغیب پژوهشگران به سمت‌وسوی برنامه‌درسی عملی، گشت. این امر موجبات شکل‌گیری سومین جریان برجسته در حوزه‌ی مطالعات برنامه‌درسی در ایران شد. سومین جریان مشخص در برنامه‌ی درسی، جریان فکری برنامه‌درسی مبتنی بر عمل فکورانه، بود. که توسط نظریه‌پرداز برجسته شواب، شکل گرفته و در ایران نیز با تلاش‌های دکتر مهرمحمدی ارائه شد. نقل قولی از مهر محمدی (۱۳۸۱) جهت روشن شدن این امر آورده شده‌است: «بیش از سه دهه از زمانی که شواب برای نخستین بار قلمرو و برنامه‌درسی را در شرف مرگ و نیستی خواند، می‌گذرد. این باور که شواب، به مثابه یکی از صاحب‌نظران برجسته رشته برنامه‌درسی، آن را ابراز می‌کرد، همراه با عوامل و شرایط دیگر موجب وارد آمدن شوک و در نتیجه، خود یکی از افرادی بود که برای تحقق این هدف بسیار تلاش کرد.

از نظر وی، مبدأ و منشأ بحران یادشده را می‌بایست در تئوری زدگی یا رویارویی‌های بیش از حد نظری با پدیده‌های برنامه‌درسی از سوی متخصصان برنامه‌درسی جست‌وجو کرد. بر اساس چنین باوری، وی بازگشت به صحنه عمل را رمز احیای مجدد رشته و بازبایی هویت از دست رفته معرفی نمود. بر این اساس، هدف و رسالت اساسی رشته و متخصصان آن تصمیم‌گیری سنجیده، معقول و متین درباره برنامه‌های درسی دانسته‌است. این نظریه در محافل علمی و حرفه‌ای تعلیم و تربیت - به ویژه در مغرب زمین - مورد توجه فراوان قرارگرفت لیکن در کشور ما - تا آنجا که نگارنده آگاهی دارد - هیچ کوششی برای معرفی و شرح این نظریه صورت نگرفته‌است». مهم‌ترین پیام نظریه شواب وحدت و یگانگی پژوهش و برنامه‌ریزی - درسی است و اعتقاد دارد دامنه پژوهش‌های برنامه‌درسی صرفاً منتهی به برنامه‌ریزی درسی، نخواهد بود. علاوه بر این شواب عقیده دارد حوزه برنامه درسی بیشتر حوزه عملی است تا نظری. علاوه بر دکتر مهرمحمدی که به طور اخص عمل‌گرایی را وارد حوزه برنامه‌درسی نمود صاحب‌نظرانی هم چون دکتر خسرو باقری، دکتر پاک سرشت، دکتر یوسف زاده چوسری و... اقدام به فعالیت و پژوهش مبتنی بر عمل فکورانه در تعلیم و تربیت داشته‌اند. پژوهشگر در سیر تحول مطالعات برنامه‌درسی، جریان‌های فکری هنری و فرایند شناختی و مبتنی بر عمل فکورانه را با جریان برنامه‌درسی جهانی و یعنی مرحله دوم، با عنوان برنامه درسی همسو دانسته‌است. در ادامه سیر تاریخی رشته مطالعات برنامه‌درسی و در دهه 80 شاهد چند جریان برنامه درسی بوده‌ایم. جریان مطالعات تطبیقی، جریان انتقادی، جریان فناوری‌های نوین (IT) و روش‌شناسی نوین برنامه‌درسی که در ادامه به آن پرداخته شده‌است. بلافاصله بعد از جریان عمل فکورانه کم‌کم جریان‌های دیگری در حوزه برنامه درسی ظهور نمود جریان مطالعات تطبیقی برنامه درسی، با اینکه در دوره‌های گذشته تا حدودی وجود داشت اما به صورت جدی با حضور دکتر سرکارآرانی در

دانشگاه ناگویای ژاپن و مطالعات تطبیقی ایشان مابین ایران و کشور ژاپن در حوزه برنامه‌درسی ایران باب شد.

هدف مطالعات تطبیقی مقایسه فرهنگ‌ها در کشورها و مناطق مختلف می‌باشد. این باعث شناخت نقاط ضعف و قوت جهت الگوبرداری مناسب از سایر کشورها می‌شود. در دو دهه اخیر مطالعات تطبیقی خصوصا در حوزه تعلیم و تربیت رواج پیدا کرده است و اساتید مطرح در این حوزه علاوه بر دکتر سرکار آرانی، دکتر آرمند، دکتر علی عسگری، دکتر آقازاده، دکتر قادری، دکتر جوادی پور، دکتر حسینی خواه، دکتر صادقی، دکتر کیان، دکتر امام جمعه و ... می‌باشد. جریان بعدی که بی تاثیر از مطالعات تطبیقی نبوده، جریان تفکری انتقادی با اصطلاحات نوفهم گرایانه (قادری، 1387) و هویت‌های جدید (فتحی و اجارگاه، 1400) می‌باشد که به حوزه مطالعات برنامه درسی در ایران معرفی گردید. هویت‌های جدیدی مانند هویت سیاسی، فمنیستی، خود شرح حال نویسی، بین‌المللی، زیبایی‌شناختی، پدیدارشناختی و هویت پست‌مدرن در رشته مطالعات برنامه‌درسی ارائه و پژوهش‌گران، پژوهش‌های خود را در این زمینه ها انجام داده اند (ایزدی، 1386).

صاحب‌نظران زیادی در زمینه هویت‌های برنامه درسی پژوهش انجام داده، دکتر قادری، دکتر فتحی و اجارگاه، دکتر آقازاده، دکتر یوسف زاده، دکتر سلسبیلی، دکتر مرزوقی و ... از جمله این صاحب‌نظران می‌باشند. جریان دیگر برنامه‌درسی، جریان فناوری (IT، موب و ...) و برنامه‌درسی بود که با پیشرفت جهانی تکنولوژی در عصر ارتباطات، ورود فناوری‌های نوین به حوزه تعلیم و تربیت امری طبیعی بود. در این راستا تعدادی از صاحب‌نظران بنام رشته، اقداماتی جهت آشنایی دانشجویان با فناوری‌های نوین برنامه درسی نمودند. خبرگانی همچون دکتر عطاران، دکتر مصطفی قادری، دکتر فتحی و اجارگاه، دکتر سراجی، دکتر شمشیری دکتر جوادی پور و .. کتاب‌هایی را در این زمینه منتشر نموده اند. تاسیس مجله علمی و پژوهشی فناوری برنامه‌درسی در سال 1394 با تلاش دکتر آیتی و دکتر خامسان عاملی مهم در جهت انجام پژوهش‌ها در این زمینه و به دنبال آن پویایی این حوزه بود. جریان دیگر برنامه‌درسی، به جای هدف قرار دادن مطالعات برنامه‌درسی، روش‌های مطالعه و پژوهش در این حوزه را نشانه گرفت. این دسته از صاحب‌نظران ضمن احترام و اعتبار به روش‌های قدیمی و عمدتاً کمی برنامه‌درسی، روش‌های نوینی را جهت انجام پژوهش در نظر گرفته‌اند.

مهم‌ترین چهره در این حوزه دکتر مهرمحمدی و مهم‌ترین کتاب نیز کتاب روش‌شناسی مطالعات برنامه‌درسی اثر ادموند سی شورت است، که برای اولین بار در سال 1387 توسط دکتر مهرمحمدی و جمعی از همکاران ایشان ترجمه شد، می‌باشد. روش‌های نوین پژوهش مانند پژوهش‌های تاریخی، کاوش علمی، پژوهش قوم‌نگارانه، پژوهش روایی، پژوهش زیبایی‌شناسانه، پژوهش پدیدارشناختی، پژوهش هرمنیوتیک، پژوهش نظریه‌ای، پژوهش هنجاری، پژوهش انتقادی، پژوهش ارزشیابی، پژوهش سنتزپژوهی، پژوهش مبتنی بر عمل فکورانه و درس پژوهی و ... این حوزه‌ها به همت اساتیدی هم چون دکتر خسرو باقری، دکتر پاک سرشت، دکتر عطاران، دکتر قاسمی پویا، دکتر عابدی، دکتر فتحی و اجارگاه، دکتر

منوچهری، دکتر جوادی، دکتر صادق فرید و دکتر سلسبیلی که خود از پژوهش‌گران در این حوزه هستند، ترجمه و منتشر شده‌است. علاوه بر اسامی ذکر شده دکتر نصر اصفهانی در زمینه روش‌های تحقیق کمی و کیفی پژوهشگر شاخص برنامه‌درسی می‌باشد. در دهه اخیر پژوهش‌های کیفی و آمیخته در حوزه برنامه درسی رو به فزونی گرفته و پژوهش‌گران عمدتاً پژوهش‌های خود را بر پایه روش‌های نوین انجام داده‌اند. همایش پژوهش‌های نوین در برنامه‌درسی و تعلیم‌وتربیت در سال 1394 برای اولین بار شکل گرفت و هشتمین آن نیز در سال 1402 برگزار شده‌است و پژوهش‌گران، پژوهش‌های خود را در زمینه تعلیم و تربیت و برنامه درسی با روش‌های نوین پژوهش ارائه می‌نمایند.

هویت‌های جدید برنامه درسی و روش‌های پژوهشی نوین، بستر را برای جریان‌های تازه‌تر رشته مطالعات برنامه‌درسی باز کرده و همین امر موجب شکل‌گیری جریان‌های تازه در رشته‌ی مطالعات برنامه درسی در ایران شده که وجه تمایزی با سایر جریان‌های فکری که تا قبل این موجود بود، داشت؛ و آن ضرورت توجه بیش از پیش به بافت ملی و فرهنگی و مذهبی بود. پژوهش‌گران در تلاش هستند که بعد ملی - اسلامی را که متناسب با بافت ایران است در پژوهش‌های خود در نظر گرفته، و در سند ملی برنامه درسی هم گنجانده اند (ملکی، 1399). این حوزه از برنامه‌درسی در کارهای دکتر ملکی (حسن)، دکتر ملکی (قاسم)، دکتر مرزوقی، دکتر صمدی، دکتر نصر اصفهانی، دکتر عفت عباسی، دکتر عصاره و .. دیده می‌شود. در نهایت آخرین جریان حاکم بر رشته مطالعات برنامه‌درسی در ایران که در این پژوهش واکاوی شده، جریان نویسنده‌سازی است. جریان نویسنده‌سازی به معنی معرفی، کاربرد و درگیر کردن رشته مطالعات برنامه‌درسی در عرصه‌ها، زمینه‌ها و زیست‌بوم‌های جدید و دارای ظرفیت نظری و عملی مناسب، فراتر از زمینه یا بستر اصلی یا اولیه که همان نظام آموزش و پرورش است، می‌باشد. شاید بتوان گفت نویسنده‌سازی یا چند بستر سازی گفتمانی در راستای تکمیل جنبش نوفهم سازی و متعلق به دوران جدید رشته است (فتحی و اجارگاه، 1402). بطور کلی مساله اصلی رشته، در نویسنده‌سازی، برقراری ارتباط با بسترهای جدید است. علاوه بر دکتر فتحی خانم دکتر محبوبه عارفی و دکتر صفایی موحد از چهره‌های شاخص این حوزه هستند. این عمل موجب ورود مطالعات برنامه درسی در حوزه‌های دیگر جهت کسب درآمد و یا فعالیت‌های دیگر برشمرد. جریان‌های ذکر شده در ایران رخ داده و این جریانه‌ها و گروه‌های فکری حدود شش دهه گذشته است. از نظر جهانی نیز روند تاریخی رشته مطالعات برنامه‌درسی به سه قسمت کلی تقسیم شده‌است که به سرعت بیشتر همان جریان‌ها را در ایران نیز می‌توان مشاهده نمود. این سه دوره کلی یعنی برنامه ریزی درسی (دوران قبل از شکل‌گیری رشته تا دهه هفتاد)، برنامه درسی (دوران زیبایی‌شناختی و تفکر

فکورانه)، و مطالعات برنامه‌درسی در (دوران مطالعات تطبیقی، تفکر انتقادی ، فناوری های نوین ، روش شناسی های نوین، بومی سازی و چند بستر سازی).

برنامه ریزی ← برنامه درسی ← مطالعات برنامه درسی

در ادامه و در جدول شماره (۴) سیر تحول جریان‌ها و گروه‌های برجسته رشته مطالعات برنامه‌درسی در ایران به همراه روند خارجی آن و هم چنین نظریه پردازهای خارجی و داخلی هر جریان به همراه مهم ترین فعالیت‌های صورت گرفته در آن‌ها نشان داده شده‌است.

جدول شماره ۴- جریان‌ها و گروه‌های فکری رشته مطالعات برنامه‌درسی در ایران

عنوان	نظریه پردازان خارجی	صاحب‌نظران داخلی	فعالیت‌ها
برنامه ریزی درسی	بنیانگذار	مسعود رضوی، ابراهیم کاظمی، فریده مشایخ و سایر اساتید تا قبل از دهه هفتاد	کتاب های برنامه ریزی درسی با اصول علمی (رضوی)، کتاب اصول اساسی برنامه ریزی درسی (کاظمی)، اصول برنامه درسی مدارس (مشایخ)، مقدمات برنامه ریزی درسی تقی پور ظهیر و ملکی
	تایلر، بیوشامپ، کلاین، دکر واکر	مهر محمدی، حسینی خواه، کیان	کتاب نظریه های برنامه ریزی درسی، برنامه درسی آموزش هنر، چپستی چرایی و چگونگی آموزش هنر مبانی علمی هنر تدریس (مهر محمدی)، و همایش ها و پژوهش های متعدد
برنامه درسی	عمل فکورانه	مهر محمدی، باقری، عطاران	نشریه نظریه و عمل ، تالیفات و همایش ها و پژوهش های متعدد
	مطالعات تطبیقی	سرکار آرنی، آرمند، علی عسگری، حسینی خواه ، کیان و..	فصلنامه مطالعات تطبیقی، کتاب ها و همایش ها و پژوهش های متعدد
	فناوری نوین	عطاران، خامسان، سراجی، آیتی، جوادی پور و...	نشریه فناوری در برنامه درسی و آموزش و همایش های متعدد
	نوفهم گرایی	قادری، فتحی واجارگاه، آقازاده	کتاب بستر های فهم برنامه درسی (قادری)، برنامه درسی به سوی هویت های جدید (فتحی)، نو فهم گرایی برنامه درسی (قادری) و همایش ها و پژوهش های متعدد
	روش های نوین مطالعه	سی شورت، دیویس، کانلی و..	کتاب روش شناسی مطالعات برنامه درسی، نشریه تدریس پژوهی و پژوهش های ده اخیر

مطالعات برنامه درسی	بومی سازی	جاکو الیور ^۱ ، چانیان لیو ^۲	ملکی، مرزوقی، آیتی، نصر اصفهانی، عباسی و صمدی و..	همایش بومی سازی، کتاب ها و پژوهش های متعدد
	نو بستر سازی	پاینار، اودو، ولف و..	فتحی واجارگاه، محبوبه عارفی، صفایی موحد	کتاب جنبش نو بستر سازی در برنامه درسی (فتحی) و سخنرانی ها

بحث و نتیجه گیری

در این قسمت پژوهشگر ابتدا یک وضعیت کلی از رشته مطالعات برنامه درسی را تشریح و سپس سیر تحول رشته را نمایان و در آخر پیشنهادهای پژوهشی را آورده است.

رشته مطالعات برنامه درسی در ایران، ابتدا با ترجمه آثار نظریه پردازان شاخص رشته مطالعات برنامه درسی شکل گرفته است. ترجمه آثار تایلر، بوشامپ، کلاین و دیگر نظریه پردازان کلاسیک، در اولویت بوده است. این سنت ترجمه هم چنان و در دوره های کنونی نیز به چشم می خورد صرفاً حوزه آن و با شدت کمتر. در گذشته، ترجمه آثار کلاسیک و تایلری و اکنون بیشتر آثار صاحب نظران نوفهم گرا در اولویت است. نقطه روشن در رشته مطالعات برنامه درسی ایران، توجه بیش از پیش به بافت ملی- میهنی و دینی است. که در آثار اکثر پژوهشگران دیده می شود. در این قسمت از پژوهش ذکر دو نکته حائز اهمیت است. این که این جریان ها با این که در زمان شکل گیری دارای منشا خاصی بوده و هر کدام در دوره خاصی شکل گرفته اند اما این جریان ها با قوت و ضعف به حیات خود ادامه داده اند و این چنین نیست که جریانی در دوره ای خاص شکل گرفته و به پایان رسیده باشد، به عبارت دیگر هیچ جریانی متوقف نشده است و هم چنان به فعالیت خود ادامه دارد. به عنوان مثال جریان کلاسیک رشته مطالعات برنامه درسی و کارهای تایلری هم چنان در آثار خیلی از پژوهشگران دیده می شود و پایه پژوهش خیلی از صاحب نظران حوزه مطالعات برنامه درسی است. دومین نکته جریان ها و گروه های فکری این است که این روند و سیر تحول در صاحب نظران رشته مطالعات درسی نیز دیده می شود یعنی چهره های خبره با تجربه در رشته مطالعات برنامه درسی خود در ابتدا به نظریه های کلاسیک پرداخته و سپس این روند را در کارهای خود ادامه داده و هم اکنون مشغول پژوهش های نوفهم گرایی و بومی سازی در رشته مطالعات برنامه درسی هستند. نکته دیگر در زمینه پیشینه پژوهش این است که تحقیق های صورت گرفته (موسی پور، قادری، کیایی و...) در زمینه تحول رشته مطالعات برنامه درسی در جهان و ایران بوده و مبدا آن را انتشار کتاب بوبیت در سال 1918 و در

1. Jaki oliver

2. Chanian liu

ایران در سال 1365 دانسته اند و به جریان‌ها و گروه‌های فکری رشته مطالعات‌برنامه‌درسی در ایران نپرداخته‌اند. در ادامه برجسته‌ترین نتایج حاصل از پژوهش ذکر شده‌است.

- در سال‌های ابتدایی تاسیس رشته، بیشتر کارهای پژوهشی دیدگاه‌های سنتی و کلاسیک برنامه‌درسی بوده‌است و کم‌کم آشنایی اساتید داخلی با دیدگاه‌های غیر کلاسیک منجر به پژوهش‌هایی با موضوعات دیگر شده‌است ولی کماکان جنبش خاصی در برنامه‌درسی دیده نشده و صرفاً ترویج دیدگاه‌ها و نظریات خارجی و در نهایت آب و تاب دادن به آن‌ها بوده‌است.
 - در دهه اخیر لزوم توجه به بافت و زمینه‌های فرهنگی، مذهبی و ... کارهای بعضی اساتید از تقلید صرف نظریه‌ها و دیدگاه‌های خارجی برون رفت داشته‌است.
 - صرف به وجود آمدن یک جریان فکری به معنی پایان جریان‌های دیگر نبوده و جریان‌ها با قوت و ضعف به حیات خود ادامه داده‌اند.
 - جریان‌ها و گروه‌های فکری شکل گرفته در داخل کشور تقریباً تابع همان سیر تاریخی رشته‌ی مطالعات‌برنامه‌درسی در آمریکا بوده‌است با این تفاوت که این سیر تاریخی با سرعت خیلی بیشتری در ایران سپری شده‌است.
 - جریان‌های فکری و گروه‌های فکری ذکر شده، تنها جریان‌هایی شکل گرفته در ایران نبوده ولی برجستگی این جریان‌ها و ذکر متعدد این جریان‌ها در میان مصاحبه‌شوندگان سبب بیان و دسته‌بندی آن‌ها شده‌است.
 - با توجه به مصاحبه با اساتید گرامی، در ایران تا به حال جنبش برنامه‌درسی نداشته‌ایم ولی جریان‌های فکری متعدد با قوت و ضعف در جریان است.
 - پژوهشگران و اساتید خود نیز در طی زمان تغییر و تحول داشته‌اند و حتی بعضی اساتید دیدگاه‌های گذشته خود را مورد نقد قرار داده‌اند. برای نمونه دکتر فتاحی و اجارگاه، خود را فتحی متقدم، میانه و متاخر می‌نامد.
 - دلیل برجسته بودن چهره‌های داخلی بیشتر تلاش برای ترویج علایق خود و هم‌چنین فعالیت مستمر در طی زمان بوده‌است.
 - سیر تحول رشته‌ی مطالعات‌برنامه‌درسی نشان دهنده خروج از سیطره مطلق نظریه‌های خارجی دارد و این امر در پژوهش‌های اخیر و توجه آن‌ها به بافت ایرانی و اسلامی نمایان است.
- جنبه جدید بودن و نوآوری طرح:

با توجه به موضوع پژوهش انجام شده، این پژوهش اولین پژوهش صورت گرفته در ایران است که به جریان‌ها و گروه‌های فکری رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی در ایران پرداخته‌است. در ادامه، پیشنهاد های پژوهش ذکر شده‌است.

پیشنهادات پژوهش

در پژوهش صورت گرفته، مصاحبه‌ها با اساتید دانشگاه‌های تهران بوده‌است، لذا لازم است پژوهشی مشابه و با مصاحبه با سایر میدان های تحقیق صورت گیرد. لازم است به روش‌های دیگر پژوهش، سیر تحول رشته مطالعات برنامه درسی در ایران بررسی شده و در نهایت با سنتز پژوهی نتایج ارائه شود. جریان‌های دیگر رشته مطالعات برنامه درسی در ایران مطالعه و واکاوی شود. انجام مطالعات تطبیقی در همین حوزه در کشور های دیگر .

References

- Almasihosaini, S. (2018). Lesson planning from technical approach to non-technical approach in elementary education. National Conference of Management and Humanities Researches in Iran, Tehran, University of Tehran.
- Apple, M. W. (2011). Democratic education in neoliberal and neoconservative times. *International Studies in Sociology of Education*, 21(1), 21–31.
- Assadi, Y., Salimi, J., Azizi, N., & Shirbagi, N. (2023). A Qualitative Study of International Students' Experiences of Studying At The University of Kurdistan. *Journal of Research in Teachin*. Vol 11, No 4, Winter , 2023.
- Bjorklund, M., & sandahl, J. (2023). Teaching and learning financial literacy within social studies – a case study on how to realise curricular aims and ambitions *Journal of Curriculum Studies* Volume 55, 2023 .
- Bluetin, J., Laster Brauman, S., Windhill, Mark., R. Michael, E., & Stewart Green, N. (2020). Curriculum cultures, Translator, Mahmoud Mehr Mohammadi, Tehran, Samt Publications.
- Chitu, I., E., & Mehl, A. J. (2013). History, gravity and international finance. National Bureau of economic Research Working paper 1869 , Washington D.C.
- Dea ross, V., & Chan , E. (2023). Multicultural teacher knowledge: examining curriculum informed by teacher and student experiences of diversity *Journal of Curriculum Studies* Volume 55, 2023 .

Eizadi,S., ghaderi,M., hosaini,F.(2014) Curriculum in the postmodern era,tehran, Avai Noor Publications.

Fathi Vajargah, K. (2021), new contextualization movements in curriculum studies, "Theoretical Orientation and Practical Achievements", Tehran, elm Ostadan Publications.

Fathi Vajargah, K. (2021) Curriculum towards new identities, Tehran, Aizh Publications.

Fathi Vajargah, K. (2019) Principles and Basic Concepts of Curriculum Planning, Tehran, elm Ostadan Publications.

Fraser, S. P. & Bosanquet A. M. (2006). "The Curriculum? That's just a Unit Outline, Isn't It?" Studies in Higher Education. 31(3). pp. 269-284.

harris, R., & copsey-blake, M.(2023). School history, identity and ethnicity: an examination of the experiences of young adults in England Journal of Curriculum StudiesVolume 55, 2023.

gershon walter s. helfenbein & j. (2023). Curriculum matters: educational tools for troubled times Journal of Curriculum StudiesVolume 55, 2023.

Glatthorn, A., F., Boschee, B., & Whitehead, M. (2006). Curriculum Leadership: Development and Implementation. Thousand Oaks: Sage.

Johnson, B., & Christensen, L.(2012). Educational research; Quantitative, Qualitative, and mixed approaches. SAGE Oublication, 625 p.

Joseph, P. (2000). Cultures of Curriculum. Mahwah, N.J.: L. Erlbaum Associates.

Khushi, A., & Fathi Vajargah, K.(2019). A reflection on the curriculum in the scope of the history of education in Iran, , Journal of Education Strategies of the Center for Studies and Development of Medical Sciences Education, Baqiyat Elah University of Medical Sciences, First year, second issue.

Kiaei, J., Seyed,. M., fathivajargah,K., Musapour,N., & Khorasani, A (2017). Curriculum evolution in Iran's higher education system, Journal of New Educational Ideas, Al-Zahra University, 12th term, number 2.

Kliebard. H. (1992). Constructing a history of the American curriculum. In: P, Jackson (Ed), Handbook of research on curriculum (157 – 184), New York: Macmillan.

Marzouqi, R. (2015). Paradigms of Science and Curriculum Theories, Tehran, Avai Noor Publications.

Maliki, H. (2008). Curriculum Planning (Practical Guide), Tehran, Samt Publications

- Maleki, H. (2017). collection of articles of the conference on curriculum localization: what it is and how it is, Tehran, Allameh Tabatabai Publications.
- Maleki, H., & Qadri, M. (1402) The historical course of curriculum theories, Tehran: Nesl Roshan Publishing.
- Mehr Mohammadi, M. (1398), Approaches and Perspectives Curriculum: (2010), Mashhad, Publications of the Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Mehromhammadi, M. (2017). Curriculum: Perspectives, Approaches, and Perspectives (2nd ed.). Tehran: Organization for Studying and Compiling Humanities Books of Universities (Samt).
- Mehr Mohammadi, M. (2019). Approaches and Perspectives Curriculum, Mashhad, Publications of the Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Musipour, N., & and Ahmadi, A. (2015).The Grand Design (Architecture) of Teacher Education Curriculum (Teacher Education National Curriculum of the Islamic Republic of Iran), Tehran, Farhangian University Publications.
- Miller, J. P. (2010). Whole Child Education. Toronto: University of Toronto Press.
- Qadri, M. (2022). Neo-Fahmenism in Curriculum Studies from Nofahmi to Post-Nofahmi, Tehran, Avai Mor Publications.
- Qadri, M. (2013). History of curriculum planning education in the world, curriculum history
- Pinar, W., Reynolds, W., Slattery, P., Taubman, P. (1995).Understanding curriculum. New York: Peter Lang.
- Sharifian, F (2014). "Paradigm debates in the curriculum and analysis of the flow of new conceptualization from the point of view of the claim of paradigm shift". Curriculum research. 4(1), 1-22.
- Skyro, M(2014). Curriculum Theory: Curriculum Ideologies, translated Mohsen faramihani&Reza rafati,tehran, Aizh Publications.
- Sharifian, F. (2014). "Paradigm debates in the curriculum and analysis of the flow of new conceptualization from the point of view of the claim of paradigm shift". Curriculum research. 4(1), 1-22.